

**UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
FACULTATEA DE LITERE, ISTORIE ȘI TEOLOGIE**

Catedra de limbi și literaturi slave

PROBLEME DE FILOGIE SLAVĂ

**ВОПРОСЫ СЛАВЯНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ
ПРОБЛЕМИ СЛОВЕНСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ**

XV

Editura Universității de Vest
Timișoara, 2007

ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ
Институт за српски језик САНУ
Београд

НАГОВЕШТАЈИ ЛЕКСИЧКЕ ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈЕ СРПСКИХ ГОВОРА У РУМУНСКОМ БАНАТУ (НА СЕКМЕНТУ ЛИНГВИСТИЧКИХ КАРТА)*

Апстракт: У раду се на основу грађе сакупљене према упитнику за израду националног атласа указује на лексичку диференцијацију српских говора северног и средњег румунског Баната.

Кључне речи: лексика, лингвистичка географија, српски говори у румунском Банату.

1. У дијалектолошкој литератури утврђене су акценатске, фонетске и морфолошке изоглосе српских говора у румунском Банату. Познато је да се на подручју румунског Баната јављају говори шумадијско-војвођанског, смедеревско-вршачког, призренско-тимочког и косовско-ресавског типа (Веску 1971: 199-208; Веску 1974: 115-172; Ивић et. alt. 1994: 1-419; Ивић 1994: 158-177, 213-234, 254-269; Ивић et. alt. 1997: 1-586; Ивић 1998: 129-132; Ивић 1999: 328-354; Ивић 2001: 90-117, 278-286; Ивић 2001¹: 175-209; Томић 1984: 7-265; Томић 1987: 303-474).¹

Лексичка грађа представљана је у оквиру речника појединих говора (Томић 1989), као и у мањим тематским збиркама речи (Марков 1985: 85-91; Марков 1985¹: 95-96; Радан 2006: 64-75; Чешљар 1983: 110-148). О потреби утврђивања и усаглашавања методолошких принципа за прикупљање лексике на терену српских говора у Румунији говорила је Љ. Недељков (Недељков 2006 : 117-124).

2. Будући да лексичка грађа досад није приказивана лингвогеографским методом, овим прилогом указала бих на неке лексичке разлике уочене у средњем и северном делу румунског Баната и наговестила могуће изоглосе појединих реалија.

* Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који финансира министарство за науку, технологију и развој Републике Србије.

¹ Потпунији списак литературе в. у: Сикимић, Бјелетић 1994: 233-237.

3. Истраживањем је обухваћено десетак села Ш-В типа: Наћфала, Варјаш, Мали Бечкерек – у кикиндској зони; Дињаш², Ђир, Толвадија, Манастир, Сенђурађ, Сока, Дента и Дежан – у тамишкој групи говора. Поред поменутих шумадијско-војвођанских села, у анализу су укључена (колико досад прикупљени материјал допушта) и три села С-В дијалекатског типа из Банатске Црне Горе – Петрово Село, Краљевац и Рекаш.³

4. Документација је прикупљена на основу упитника за израду *Српског дијалектолошког атласа* сачињеног према тематским областима везаним за човека и његово свакодневно окружење. Поред грађе добијене на директна питања, један део грађе добијен је и у спонтаним разговорима са информаторима.

5. Сабрани материјал односи се на следеће теме: *Човек и делови тела, Породица, Ношња, Кућа и предмети у кући, Називи за народне радиности, Друштвени живот, Исхрана и припремање, Ратарство, Називи за поврће, Домаће животиње, Називи за птице и домаћу живину, Називи за животиње /осим домаћих/, Природа.*

6. Лексеме које се односе на човека и делове тела, ношњу, називе за народну радиност и човеков друштвени живот приказане су у табели 1.

ТАБЕЛА 1: ЧОВЕК И ДЕЛОВИ ТЕЛА, НОШЊА, НАЗИВИ ЗА НАРОДНЕ РАДИНОСТИ, ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ

СЕВЕРНИ БАНАТ			СРЕДЊИ БАНАТ			БАНАТСКА ЦРНА ГОРА		
Наћфала	Варјаш	Мали Бечкерек	Дињаш	Сенђурађ	Сока	Петрово Село	Краљевац	Рекаш
нџдрва	нџдрва а	нџдрва	хрња	хрња	хрња	љука	љука	рутице на нос
џбрва	џбрва	џбрва	џбрва	-	џбрва	веђа	веђа	џбрва
вршњак	вршњац и, једне врсте	вршњак, исте врсте	вршњак	дџнар	дџнар	дџнери, исте врсте	вршњак	вршњак
хаљине, (одело)	одело	аљине, (одећа)	аљине	одело	аљине	руво	руво	аљине
кецеља	кецеља	кецеља	кецеља	кецеља	кецеља	парпета	парпета	кецеља
вретено, маљка	вретено, маљка	вретено, маљка	вретено, маљка	вретено	вретено	вретено	вретено	вретено
увући	увући	увући	увући, уденути	уденути	уденути	уденути	уденем	уденути
застава	барјак	застава	барјак	барјак	барјак	барјак	барјак	барјак

² Дињаш припада групи тамишких говора које карактерише прелазност ка кикиндској зони (Ивић et. alt. 1997: 470).

³ Материјал који ћу изложити из Краљевца и Рекаша, као и део материјала из Петровог Села прикупио је истраживач Зоран Симић.

сáмртник мртвац	сáмртн ик	сáмртник, мртвац	мртвац	мртвац	мртва ц	мртáвац	мртáвац	мртáвац
швѡлер	курвар	швалер, женскарот	швалѣраш	курвѣр	бећѣр	курвѣр	курвѣр	курвѣр

ИЗ ТЕРЕНСКЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

СЕВЕРНИ БАНАТ	СРЕДЊИ БАНАТ
сáндук, сáндук	самáрица

6.1. У оквиру тематске области *Човек и делови тела* за реалију којом се означава 'један од два носна отвора, носница' добијене су лексеме које диференцирају означени ареал: *ноздрва* у северном Банату (кикиндска зона), *хрња*⁴ у средњем Банату (тамишка зона) и *љука*⁵ у Банатској Црној Гори.

У српском Банату, у пограничним насељима добијене су лексеме *ноздрва* (Банатско Аранђелово, Мокрин, Радојево, Српска Црња - кикиндска зона) и *рња, хрња* (Српски Итебеј, Бока - тамишка група).⁶

6.1.1. Лексему *обрва* срећемо и у кикиндској и у тамишкој групи говора, као и у једном пункту у Банатској Црној Гори.⁷ Грађа показује да поменута реалија диференцира простор БЦГ – у Петровом Селу и Краљевцу забележена је *веђа*.

На терену српског Баната и у кикиндској (БА Мо Ки Ра СЦ), и у тамишкој (СИ Бк) зони налазимо само *обрва*.

6.2. У различитим акценатским варијантама лексеме (из тематског круга *Породица*) *врињак / исте врсте*⁸ у кикиндској зони, *динар* у тамишкој групи, као и оне у БЦГ добијене су на питање истраживача „Кск за човека који је истих година са неким?“.⁹ Пункт Дињаш се у том смислу слаже са кикиндском групом говора, а Сенђурађ

⁴ Скок позивајући се на Вука наводи *рња* (Космет) „свињска сурла, њушка“; и придев *хрњав* 'са распукнутим или разрезаним уснама'. У грађи за РСАНУ *рњав, -а, -о* 'коме је разбијен нос' (Обади, Сребреница).

⁵ У Речнику српских говора Војводине забележена је лексема *љука* ж „рупица, прорез, отвор“; а. 'на караби од гајди'; б. пчел. ћелија. Према Скоку јавља се у источним говорима 1. "рупа на свирали", 2. окце у сату меденом“.

⁶ У даљем тексту: Банатско Аранђелово – БА, Кикинда – Ки, Мокрин – Мо, Радојево – Ра, Српска Црња – СЦ, Српски Итебеј – СИ, Бока – Бк. Грађу из Банатског Аранђелова и Мокрина забележио је проф. Драгољуб Петровић; из Кикинде и Српског Итебеја Гордана Драгин; из Радојева, Српске Црње и Боке Жарко Бошњаковић.

⁷ Скраћено: Банатска Црна Гора - БЦГ

⁸ Према румунском; в. Томић 1998-1999.

⁹ Скраћено: Кск – Како се каже; Ксн – Како се назива.

и Сока (у којима су примећени трагови С-В дијалекта) са Петровим Селом у БЦГ.

На подручју српског Баната у кикиндској зони истраживачи су углавном бележили *вршња̋к*, али има потврда и за *дѝнер* (БА СЦ). У тамишкој зони у Бк налазимо *вршња̋к*, а у СИ: *вршња̋к* и *дѝнар*.

Добијене изолексе само наизглед диференцирају истраживано подручје. Претпоставка је да се овде ипак ради о мешању реалија, о чему сведоче и значења која налазимо у појединим речницима.¹⁰

6.3. У тематској области *Ношња* разлике су мање. Лексема *хаљине* у различитим фонетским варијантама углавном карактерише читаву кикиндску и тамишку зону, а *одело / одећа* чине пасивни речнички фонд информатора са којима су вођени разговори (Добијени су на питање истраживача „Да ли кажете и одело?“). У БЦГ (у Петровом Селу и Краљевцу) регистровано је и *руво* (несумњиво аутентично).

На подручју српског Баната (изузев Српског Итебеја, тамишка група) и у кикиндској и у тамишкој зони истраживачи су углавном бележили *одело*.

6.3.1. Реалија *кецеља* не диференцира кикиндску и тамишку зону. Разлике се јављају на терену БЦГ: у Петровом Селу и Краљевцу среће се *парнета*.

У северном и средњем српском Банату налазимо *кецеља*.

6.4. Чини се да реалија којом се означава 'дрвени штапић на који се намотава пређа при предењу' (из тематског круга *Називи за народне радности*) одваја северни (где је поред *вретено* забележено и *маљка*) од средњег Баната и БЦГ (вретено).¹¹

У српском Банату (северном и средњем) истраживачи бележе *вретено (вртено)* и *маљка 'друга'*.

6.4.1. На питање „Шта кажемо да је урадила она која је ставила конач у иглу?“ добијене су лексеме *увући* (у северном Банату) и *уденути* (у тамишкој зони и БЦГ).

¹⁰ У Речнику српских говора Војводине среће се одредница *динер* у значењу 'друг, пријатељ'. У речнику ЈАЗУ, САНУ и код Скока *динар* се помиње у значењу валуте. У РСАНУ постоји и одредница *динер* м (нем. Diener) са квалиф. варв. 'слуга'.

¹¹ Према Речнику српских говора Војводине *маљка* се изједначава са значењем датим под *вретено 1а* 'направа у виду краћег, на крајевима зашиљеног ваљка, на који се намотава пређа приликом ручног предења'. У РСАНУ *маљка* се са квалиф. дијал. упућује на *махаљка (4)*. Под одредницом *махаљка 4* са квалиф. покр. налазимо 'врста вретена за предење, друга, дружица. Према РСАНУ *дрџга'* са квалиф. покр. значи 'врста већег вретена за предење дебље пређе или за препредање. У Речнику српских говора Војводине *дружица* је 'веће вретено за предење дебље пређе'. Исп. и *маљка* (Томић 1998-1999).

На терену српског Баната у тамишкој зони је увек *уденути* (СИ Бк), а у кикиндској *уденути* (Мо Ки) / *увући* (СЦ БА) / *увлачити* (Ра).

6.5. Судаћи према ономе што се у табели види, могло би се помислити да реалија *застава – барјак* (из тематског круга *Друштвени живот*) одваја северни од средњег Баната. Ипак је овде реч о замени реалија. *Застава* је добијена на питање из упитника „Шта се диже на кућама за време великих државних празника?“, а *барјак* се везује за свадбе и сахране.

6.5.1. За онога који је умро у северном Банату говори се *самртник* и ређе *мртвац*, а у средњем Банату и БЦГ *мртвац / мртавац*.

У селима српског Баната у кикиндској зони забележене су лексема *мртвац* (Мо) и *самртник* (Ки БА Ра). У тамишком делу – *мртвац* (Бк) и *самртник* (СИ).¹²

6.5.2. Овој тематској групи припадала би и лексема добијена ван упитника *сандук* (северни Банат) и *самарица*¹³ (средњи Банат).

6.5.3. Лексема којом се означава 'онај који јури за женама' у селима кикиндске зоне гласи *швалер*, *курвар* и *женскарош*, а у селима тамишке зоне *швалераш*, *курвар* и *бећар*.¹⁴ У том смислу једино је компактан терен БЦГ - *курвар*.

Сличан инвентар лексема забележен је и у српском Банату: *швалераш* (Ки), *курвар* (Мо БА Ра); *женскарош* (Бк СИ), *курвар* (Бк).

7. Реалије које се односе на кућу, предмете у кући, исхрану и припремање, као и оне везане за природу представљене су у табели 2.

ТАБЕЛА 2: КУЋА И ПРЕДМЕТИ У КУЋИ, ИСХРАНА И ПРИПРЕМАЊЕ, ПРИРОДА

СЕВЕРНИ БАНАТ		СРЕДЊИ БАНАТ			
Наћфала	Мали Бечкерек	Дињаш	Сенђурађ	Сока	Ђир
<i>рѡгаљ, ѡшак</i>	<i>рѡгаљ, ѡшак</i>	<i>рѡгаљ, ѡшак</i>	<i>рѡгаљ, ѡшак</i>	<i>ѡшак</i>	<i>ѡшак</i>
<i>буѡак, ѡшак</i>	<i>буѡак</i>	<i>буѡак</i>	<i>ѡшак</i>	<i>ѡшак</i>	<i>буѡак</i>
<i>лѡжити,</i>	<i>лѡжити,</i>	<i>лѡжити</i>	<i>лѡжити,</i>	<i>кадити</i>	<i>лѡжити</i>

¹² У РМС *самртник* (3) 'мртвац, покојник' (Змај).

¹³ Исп. у Вук, Рј.: *самар* (2) 'у рака, die Krebschale, testa cancri'. У картотеци РСАНУ и *самаруша* 'корњача' (Обади, Сребреница).

¹⁴ Овде се свакако ради о замени реалије. У Речнику српских говора Војводине *бећар* 1. 'особа слободнијег понашања; весељак' 2. 'бекрија' 3. 'лопов, преварант'. У РМС 1. 'неожењен човек, момак' 2. 'весељак, лола, бекрија' Исто значење има и РСАНУ.

<i>ка̀дѝти</i>	<i>ка̀дѝти</i>		<i>ка̀дѝти</i>		<i>ка̀дѝти</i>
<i>о̀ѝак</i>	<i>о̀ѝак, дѝмња̀к</i>	<i>к̀дѝмин</i>	<i>к̀дѝмин</i>	<i>к̀дѝмин</i>	-
<i>ло̀тре</i>	<i>мердевине, ло̀тре</i>	<i>ло̀тре, мердевине</i>	<i>ло̀тре</i>	<i>ло̀тре</i>	<i>ло̀тре</i>
<i>то̀чѝр, лѐва̀к</i>	<i>то̀чѝр, лѐва̀к</i>	<i>то̀чѝр, лѐва̀к</i>	<i>лѐва̀к</i>	<i>лѐва̀к</i>	-
<i>к̀о̀мара</i>	<i>по̀дру̀м</i>	<i>к̀о̀мара</i>	<i>по̀дру̀м</i>	<i>по̀дру̀м</i>	-
<i>ку̀ља</i>	<i>мама̀љу̀га, ку̀ља</i>	<i>ку̀ља</i>	<i>ку̀ља</i>	<i>ку̀ља</i>	<i>ку̀ља, мама̀љу̀га</i>
<i>ма̀ја (кваса̀ц)</i>	<i>ма̀ја (кваса̀ц)</i>	<i>кваса̀ц</i>	<i>ма̀ја</i>	<i>ма̀ја</i>	-
<i>бра̀зда</i>	<i>бра̀зда</i>	<i>бра̀зда</i>	<i>ра̀звор</i>	<i>ра̀звор</i>	-

ИЗ ТЕРЕНСКЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

СЕВЕРНИ БАНАТ	СРЕДЊИ БАНАТ
<i>квѝшенице</i>	<i>п̀рженице</i>
<i>по̀пара</i>	<i>мо̀ча</i>
<i>лѐпиња</i>	<i>тењеница</i>
<i>штру̀дла</i>	<i>ру̀да</i>
<i>о̀унст</i>	<i>ко̀мпот</i>

7.1. Из тематског круга *Кућа и предмети у кући*, на питање „Ксн место где се састају две улице?“ у северном и делу средњег Баната добијене су лексеме *рогаљ* и *ћошак*, а у већини села тамишке зоне само је *ћошак* (Манастир, Толвадија, Дежан, Дента, Фењ).

У кикиндској групи говора истраживачи су бележили углавном *ћошак* (БА Мо Ра), ређе *рогаљ* (Мо), а у тамишкој групи говора увек *ћошак* (СИ Бк).

7.1.1. На питање „Ксн место у кући (изнутра) где се састају два зида?“ и у северном и у средњем Банату добијене су лексеме *буѝак* и *ћошак*.

Забележено стање одговара оном у српском Банату. У кикиндској зони: *ћошак* (БА Ра) и *буѝак* (Мо); у тамишкој *ћошак* (СИ Бк).

7.1.2. Лексемама *ка̀дѝти* и *ло̀жити* исказују се различити степени радње. *Ка̀дѝти* се употребљава у значењу *димити*, *задимљавати* (обично *сељачку*, *паорску пећ*).

Уп. и материјал из српског Баната: *ло̀жити* (БА Мо Ра; СИ Бк) и *ка̀дѝти* (Мо Ки).

7.1.3. На питање „Ксн део на крову куће кроз који пролази дим?“ добијене лексеме *оџак* и *комин*¹⁵ јасно диференцирају северни и средњи Банат.

Слично стање регистровано је на подручју српског Баната: *оџак* у кикиндској зони (БА, Мо, Ра) и *комин* у тамишкој (СИ Бк).

7.1.4. Направа за „пењање на таван“ углавном се на читавом терену назива *лотре*, с тим што се у северном Банату и Дињашу чује и лексема *мердевине*.

7.1.5. Направа која служи за пресипање течности у суд са ужим отвором у северном Банату назива се *точир* (чешће) или *левак*, а у средњем Банату *левак*.

Уп. и грађу из српског Баната: *точир/левак* (северни - БА Мо Ра; средњи - СИ Бк).

7.1.6. На питање „Ксн одељење испод куће у којем се чувају вино, ракија и остале намирнице?“ забележени су одговори *комара*¹⁶ (углавном у северном Банату) и *подрум* (у северном и средњем).¹⁷

Уп. и српски Банат: *комара* у кикиндској зони (Мо Ки) и *подрум* (кикиндска зона: Мо Ки Ра; тамишка: СИ Бк).

7.2. Изоглосе су извесне и у тематском кругу *Исхрана и припремање*.

7.2.1. Јело од кукурузног брашна густо укувано – *куља* не диференцира кикиндску и тамишку групу. Поред поменуте лексеме спорадично се чује и *мамаљуга*.¹⁸

Уп. и материјал из српског Баната: *куља* (Мо Ра СЦ; СИ Бк) и *мамаљуга* (БА).

7.2.2. На питање из упитника „Ксз оно што се ставља у тесто да би нарасло?“ добијене су лексеме *квасац* и *маја*.¹⁹

Материјал из српског Баната: *квасац* (БА Ра СЦ; СИ Бк); *комлов* за хлеб (Мо; СИ).

¹⁵ У РСАНУ са квалиф. покр. под 2. 'димњак, оџак'.

¹⁶ Према Скоку од грч. *χαμόρα* > лат. *camera*, млет. *camara* које је постало балканска реч: рум. *camară*, буг. *katara* 'зимник'.

¹⁷ Уз напомену информатора да је и *комара* „укопана метар или два у земљу“ (Наћфала) и налази се обично у продужетку кухиње.

¹⁸ Од рум. *mataliga*.

¹⁹ У РСАНУ *maja*¹ (маја) ж (тур. *maua*) под 1.а. материја са квасним гљивицама које изазивају врење (теста, млека и др.), квасац, квас. У Речнику српских говора Војводине *māj* маја м → *квасац* а. – Гибанчице замесиш сас млéком или сас вóдом, мéти само ма́ло ма́ја, ако су ма́сније, су лепче (Ченеј, рум. Банат). Под *квасац* а 'маса која се састоји од живих квасних гљивица које изазивају врење; квас а, керва, керма. У истом речнику постоји и одредница *maja* ж 1. → *сирштите*.

7.2.3. Изван упитника добијено је још неколико лексема које се односе на исхрану и припремање, а које јасно диференцирају северни и средњи Банат (в. табелу: *Из теренске бележнице*). У северном Банату (кикиндска зона) *јело од хлеба у умаку од јаја* назива се *квашеница*²⁰ (обично у мн.), а у средњем Банату *прженица*. У истраживаним насељима, у тамишкој зони *моча* је *јело од хлеба (обично тврдог) скуваног у замашићеној води*, а у кикиндској зони то је *попара*.²¹ Поред поменутих, у теренској бележници забележила сам још неколико лексема које диференцирају северни и средњи Банат. То су *лепиња* (кикиндска зона) наспрам *тењеница* (тамишка група); *штрудла* (кикиндска зона) према *руда* (тамишка); и *дунст*²² (у кикиндској групи) наспрам *компот* (у тамишкој зони).

7.3. У укупном корпусу из тематског круга *Природа* регистрована је само једна реалија која диференцира означени ареал: *бразда*²³ у северном делу (којем се прикључује и Дињаш из тамишке зоне) наспрам лексеме *развор* у средњем Банату.

8. У табели 3 приказане су лексеме које се односе на ратарство, прераду жита и називе биља.

ТАБЕЛА 3: РАТАРСТВО, ПЕРАДА ЖИТА, НАЗИВИ ЗА БИЉЕ

СЕВЕРНИ БАНАТ		СРЕДЊИ БАНАТ		
Наћфала	Мали Бечкерек	Дињаш	Сенђурађ	Сока
чџкањ	чџкањ	чџкањ	тулуз	шапурика
грабље	грџбло, грабуље	грабуље	грџбло, грабуља	грџланце, грабуља
мљина	мљина	мљина	водџница	водџница
жџжа	жџжа	жџжа, кџприва	кџприва	кџприва

²⁰ У Речнику српских говора Војводине *квашеница* се упућује на *моча* под 1. обично мн моча а. 'кришка хлеба умочена у умућено јаје и испржена, с потврдама углавном из Бачке. У РСАНУ налазимо под *моча* 1.ђ. са квалиф. покр. *кришка хлеба умочена у јаје и испржена, прженица*.

²¹ РСАНУ наводи исто значење под *моча* 1.г са квалиф. покр. Ово значење не бележи Речник српских говора Војводине.

²² У РСАНУ од нем. *Dunst* под 1.б. *укувано воће и поврће за зиму*.

²³ У РСАНУ под *бразда* 9.а. 'ма на који начин обележена граница (у виду рова, врзине, ледине и сл.)', и под 9.б. са квалиф. фиг. 'граница, препрека; ограда'. У речнику српских говора Војводине под *бразда* 2 'део дворишне међе на коју власник полаже право изградње'.

8.1. Реалија из тематског круга *Ратарство* којом се означава кукурузни клип без зрна, с једне стране одваја северни (*чокањ*) од средњег Баната, а с друге стране диференцира и сам средњи Банат (*тулуз: шапурика*). Дињаш се слаже са кикиндском групом говора.

На подручју кикиндске зоне у српском Банату истраживачи бележе *чокањ* (БА Мо Ра СЦ).²⁴

8.1.2. На питање „Ксн направа за скупљање сена?“ добијени су синоними: *грабље, грабуље, гребло*.²⁵

Уп. и српски Банат *грабље* (БА Мо Ра СЦ).

8.2. У оквиру тематског круга *Прерада жита* лексема којом се означава зграда у којој се меље жито само наизглед диференцира северни (*млина*) и средњи Банат (*воденица*). Јасно је да се ради о замени реалија.²⁶

У српском Банату: *млина* (БА Мо Ра СЦ) / *воденица* (БА).

8.3. Из тематског круга *Називи за биље* издвојена је само једна реалија која диференцира кикиндску и тамишку зону: *жежжа* (северни Банат) наспрам *коприва* (средњи Банат). У Дињашу се јављају обе лексеме.

Уп. и српски Банат: *жежжа* (Мо БА Ра СЦ) / *коприва* (Мо СЦ).

9. У табели 4 приказан је тематски круг Домаће животиње, Називи за птице и домаћу живину, Називи за животиње (осим домаћих).

ТАБЕЛА 4: ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ, НАЗИВИ ЗА ПТИЦЕ И ДОМАЋУ ЖИВИНУ, НАЗИВИ ЗА ЖИВОТИЊЕ (ОСИМ ДОМАЋИХ)

СЕВЕРНИ БАНАТ		СРЕДЊИ БАНАТ		
Наћфала	Мали Бечкерек	Дињаш	Сенђурађ	Сока
<i>шишати</i>	<i>шишати</i>	<i>стригати</i>	<i>стригати</i>	<i>стригати</i>
<i>кулача</i>	<i>кулача</i>	<i>кџлиба</i>	<i>кџлиба</i>	<i>кџлиба</i>

²⁴ За реалије приказане у табелама 3 и 4 из тамишких пограничних села српског Баната не располажемо материјалом.

²⁵ У Речнику српских говора Војводине *гребло* 1. → *грабље*.

РСАНУ не региструје идентично значење. Под *гребло* с квалиф. покр. а. *лопата која служи за изгртање жара и пепела из пећи* б. *направа за разгртање снега или скидање снега са кућа (дугачка мотка са попречном даском на крају)* в. *алатка којом путари чисте пут* г. *зидарска алатка за мешање малтера* д. *воћарска латка* ђ. *Врста дрвеног гребена за скидање главица лана са стабљике*.

²⁶ У Речнику српских говора Војводине под *млина* 1. *'направа за ситно млевење житног зрневља у брашно; објекат у којем се налази таква направа';* → *млин* 1, *млиниште*. Прем истом речнику *воденица* је *'уређај за млевење житарица који покреће вода'*. Иста значења има и РСАНУ.

<i>ка̀рика</i>	<i>за̀ља</i>	<i>ка̀рика</i>	<i>вѐрига</i>	<i>бр̃њица, ка̀рика</i>
<i>огла̀вник</i>	<i>улар</i>	<i>огла̀вина</i>	<i>улар</i>	<i>огр̃љине</i>
<i>чо̀бан</i>	<i>чо̀бан, (па̀стир)</i>	<i>овча̀р</i>	<i>чо̀бан</i>	<i>овча̀р</i>
<i>дрводѐљац</i>	<i>детли̃ћ</i>	<i>дуба̀ц</i>	<i>детли̃ћ</i>	<i>ћо̀кавица</i>
<i>ро̀да</i>	<i>ро̀да</i>	<i>штр̃кови, (ро̀да)</i>	<i>штр̃к</i>	<i>штр̃к, (ро̀да)</i>

ИЗ ТЕРЕНСКЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

СЕВЕРНИ БАНАТ	СРЕДЊИ БАНАТ
<i>мо̀рка</i>	<i>пилѐндра</i>

9.1. Реалија добијена (тематски круг *Домаће животиње*) на питање „Шта радимо када скидамо вуну с овце?“ диференцира северни (*шишати*) и средњи (*стригати*) Банат. Дињаш се у овом случају слаже са тамишком групом.

Уп. и српски Банат: *стригати* (БА Мо Ра СЦ).

9.1.2. Изоглосу је могуће утврдити и за реалију којом се означава привремена зграда у пољу где лети живе чобани: *кулача* (кикиндска група) према *колиба* (тамишка група говора).

У српском Банату: *кулача* (Ра СЦ) / *колеба* (БА Мо).

9.1.3. На питање „Ксн прстенасти део ланца?“ добијене су у кикиндској зони лексеме *карика* и *заља*²⁷, а у тамишкој *верига*, *карика* и *брњица* (у питању је замена реалије).

Уп. српски Банат: *карика* (БА Ра СЦ) / *беочуг* (Мо СЦ).

9.1.4. На питање „Ксн део опреме чији је један крај везан за јасле, а други коњу за главу?“ добијене су лексеме: *огла̀вник* и *улар* (у кикиндској групи), а *огла̀вина*, *улар* и *огр̃љине* (у тамишкој групи говора).

Уп. српски Банат: *огла̀вник* (БА Мо) / *огла̀в* (Ра) / *улар* (Ра СЦ).

9.1.5. Општи назив за чувара стоке је у кикиндској зони *чобан* и ређе *па̀стир*, а у тамишкој *овча̀р* или *чобан* (ређе).

У српском Банату: *чобан/чобанин* (БА Мо Ра).

9.2. Из тематског круга *Називи за птице и домаћу живину* мање је лексема које диференцирају северни и средњи Банат. У кикиндској зони забележене су лексеме *дрводѐљац* и *детли̃ћ*, а у тамишкој *дуба̀ц* / *детли̃ћ* / *ћо̀кавица* (*Ћо̀кавица* сам чула и у Ђиру, Манастиру и Толвадији).

²⁷ Ради се о рум. дијалектизму.

Материјал из српског Баната: *дрводељац* (БА Мо) / *детлић* (СЦ) / *жљебац*²⁸ (Ра).

9.2.1. Изван упитника добијена је реализација којом се означава врста домаће живине *морка*²⁹ (северни Банат) наспрам *тилендра* (средњи Банат).

9.3. Из тематске области *Називи за животиње (осим домаћих)* забележена је само једна лексема која диференцира простор: *рода* (у кикиндској зони) према *штрк* (у тамишкој групи). Забележена лексема *рода* у тамишкој групи део је пасивног фонда информатора.

10. Сакупљени материјал овако приказан показује да су разлике најизраженије у домену *Исхране и припремања*, што и не изненађује будући да се ради о мултикултуралној и вишејезичној средини – са врстама јела и начинима њиховог припремања прима се и лексика. За овим тематским кругом не заостаје ни тематски круг који се односи на *Кућу и предмете у њој*.

На основу овог „репрезентативног узорка“ може се констатовати да се лексичка диференцијација поклапа са дијалекатском границом.

12. На самом крају потребно је истаћи да је прилог обазриво насловљен као *наговештаји* лексичке диференцијације. Прво, зато што се пре оваквог 'постројавања' података могућа диференцијација само наслућивала. Друго, никада не можемо бити сигурни како вредновати оно што се покаже на ограниченом сегменту. И треће, када добијемо синониме (два, понекад и три одговора), чак и да смо припадници тог говора, нисмо сигурни да можемо идентификовати најстарији, аутентични и аутохтони податак.

ЛИТЕРАТУРА

- Веску 1971: В. Веску, *О пореклу говора „банатских Црногораца“*, ЗБМСФЛ, књ. XIV/2, 199-208.
- Веску 1976: В. Веску, *Говор Банатске Црне Горе*, ЗБМСФЛ, књ. XIX, 115-172.
- Вук, Рј.: *Српски рјечник иступачен њемачкијем и латинскијем ријечима. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић.* – У Бечу, 1852.
- Ивић et. alt. 1994: Павле Ивић, *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта*. Прва књига: Увод и фонетизам. – СДЗБ, књ. XL, 1-419.

²⁸ У Речнику српских говора Војводине *жљебити* → *дубити*² 'правити удубљење, рупу у дрвету, хлебу и сл.'

²⁹ У рум. *bibilica* (Томић 1998-1999).

- Ивић 1994 : Павле Ивић, *Срскохрватски дијалекти*. Њихова структура и развој. Прва књига: Општа разматрања и штокавско наречје, Нови Сад, стр. 320.
- Ивић et.al. : Павле Ивић, *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта*. Друга књига: Морфологија, Синтакса, Закључци, Текстови. – СДЗб, књ. XLIII, 1-585.
- Ивић 1998 : Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*. – ЗбМСФЛ, књ. XLI/2, стр. 113-132.
- Ивић 1999 : Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација (II)*. – ЗбМСФЛ, књ. XLII, стр. 305-354.
- Ивић 2001 : Павле Ивић, *Дијалектологија срскохрватског језика*. Увод и штокавско наречје, Нови Сад, стр. 216 (с картом).
- Ивић 2001¹ : Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација (III)*. – ЗбМСФЛ, књ. XLIV, св. 1-2.
- Марков 1985 : С. Марков, *Прилог из лексике Дињаши*, КЖ 29/1, 85-91.
- Марков 1985¹ : С. Марков, *Називи делова кола у Дињашу*, КЖ 29/2, 95-96.
- Недељков 2006 : Љиљана Недељков, *Методологија истраживања лексике Срба у Румунији*, Проблеми словенске филологије XIV, Темишвар, 117-124.
- Радан 2006 : Михај Радан, *Из свадбене лексике Карашевака*, Москва, 64-75.
- РЈАЗУ : *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Na svijet izdaje JAZU. – Zagreb, 1880-1976, књ. I-XXIII.
- РМС : *Речник срскохрватског књижевног језика*. – Нови Сад- Загреб (Матица српска-Матица хрватска), 1967-69, књ. I-III, Нови Сад (Матица српска), 1971-76, књ. IV-VI.
- РСАНУ : *Речник срскохрватског књижевног и народног језика*. – Београд (Српска академија наука и уметности – Институт за срскохрватски језик), 1959-1984, књ. I-XII.
- РСГВ : *Речник српских говора Војводине*, Нови Сад, 2000-2006, св. 1-6.
- Сикимић, Бјелетић 1994 : Б. Сикимић, М. Бјелетић, *Библиографија радова о језику Срба у Румунији*, Темишварски зборник, , стр. 233-237.
- Скок : Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971-1974, књ. I-IV.
- Томић 1984 : Миле Томић, *Говор Свиничана*. – СДЗб, књ. XXX, 7-265.
- Томић 1987 : Миле Томић, *Говор Радимаца*. – СДЗб, књ. XXXIII, 303-474.
- Томић 1989 : Миле Томић, *Речник радимског говора*. – СДЗб, књ. XXXV, 1-174.
- Томић 1998-1999 : Миле Томић, *Срско-румунски речник*, Темишвар.
- Чешљар 1983 : М. Чешљар, *Из лексике Иванде (румунски Банат)*, ППЈ, књ. 19, 110-148.

**POTENTIAL LEXICAL DIFFERENTIATIONS IN ROMANIAN BANAT
(ON A SAMPLE OF LINGUISTIC MAPS)**

(Summary)

In the paper the author deals with the lexical differentiation of Serbian dialects in northern and central Romanian Banat, based on the material compiled according to the questionnaire for the *Serbian dialectal atlas*, and suggests potential isoglosses of specific features.

The material has shown that the differences are the most pronounced in the thematic field of *Food and its preparation*, which is hardly surprising, since we deal here with a multicultural and multilingual community.

On the basis of this research it can be established that the lexical differentiation coincides with the dialectal border.